

bereznya134964.html?fbclid=IwAR37J9cOJ7wSzWLKo3wZoKMSGgL98gmyEVFyzZMZM9gFSOW9D4yAveLF5fF0 .

4. Мазаев А. И. Праздник как социально-художественное явление. Опыт историко-теоретического исследования. Москва: Наука, 1978. 392 с.
5. Международный коммунистический женский день. *Малая советская энциклопедия*. Москва: Советская энциклопедия, 1930. Т. 5. 958 с.
6. Некрылова А. Ф. Традиции русской культуры в массовых народных праздниках. *Традиционная народная культура: (сб. информ.-аналит. материалов)*. Москва: ГИВЦ МК РФ, 1995. 85 с.
7. Рольф М. Советские массовые праздники. Москва: РОССПЭН, 2009. 439 с.
8. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків: Акта, 2015. 252 с.

Зозуля Єлизавета

ДОЛЯ ДІТЕЙ РЕПРЕСОВАНИХ БАТЬКІВ У КОНТЕКСТІ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ (1930-ТІ РОКИ)

У статті визначається та аналізується політика, заходи та методи радянської влади щодо дітей репресованих батьків.

Ключові слова: *діти, репресовані батьки, «вороги народу».*

The article defines and analyzes the policy, measures and methods of Soviet power concerning children of repressed parents.

Keywords: *children, repressed parents, «enemies to the people».*

З кожним роком в Україні зростає інтерес до вивчення вітчизняної історії, до фактів і даних, які раніше замовчувалися. Завдяки відкриттю доступу до архівних матеріалів, дослідники отримали можливість пролити світло на темні сторінки української історії, зокрема на масові політичні репресії, які здійснювалися не лише проти «ворогів народу», а й проти членів їхніх сімей. Саме так влада намагалася зміцнити чинний режим. Тема терору й досі залишається нескінченною та болючою для українського суспільства. Цей період життя назавжди закарбувався у пам'яті жертв радянської системи, тому, на наше переконання, дана тема залишається актуальною.

Наукові роботи стосовно злочинів радянської влади почали з'являтися у роки перебудови й особливо актуалізувались після розпаду СРСР, але питання репресій проти родин «ворогів народу», їх переслідування та утисків торкалися лише частково. Певним виключенням стали праці Т. Вронської, Р. Подкура, В. Гуцули, у яких висвітлювалися різні аспекти визначеної проблеми. Корисну, але дещо розпорошену інформацію можна знайти у науково-документальній серії «Реабілітовані історією». Широкі відомості щодо долі дітей репресованих нам надають мемуари, особисті щоденники, спогади учасників цих страшних подій. Поодинокі подібні публікації почали з'являтися після розпаду радянської імперії, коли люди вже не боялися розповідати про пережите. До того вони

мовчали, оскільки кожен із тих, хто вижив у засланні чи в таборах ГУЛАГ, підписував угоду про нерозголошення обставин свого перебування у неволі [1].

Отже, мета даного матеріалу – визначити та проаналізувати політку, заходи та методи радянської влади щодо дітей репресованих батьків, спираючись на комплекс наявних, але недостатньо вивчених джерел з цієї проблематики.

Каральна політика СРСР була спрямована не лише проти професійних злочинців, порушників законодавства, а й проти політичних опонентів та інодумців серед населення. Жахливим є те, що ця політика поширювалася не тільки на репресованих, а й на їхніх рідних, в тому числі й на дітей. Керівні кола тоталітарної держави добре розуміли, що страх за життя близьких є найбільшим і нездоланим, тому вони знали, на які болючі місця потрібно натискати. Заляканими людьми, яким є що втрачати, значно легше маніпулювати, їх легко контролювати. Радянська держава, а відповідно і радянська історіографія, замовчували наявність спеціальних закладів для дітей репресованих громадян. Науковці вивчали досягнення правоохоронних, виконавчих, партійних та освітянських органів у ліквідації безпритульності та дитячої злочинності. Особливо активно досліджували участь органів державної безпеки у боротьбі з безпритульністю, роль Ф. Держинського та А. Макаренка у створенні спеціальних дитячих виховних закладів [4]. Лише в кінці 1980-х рр. з'явилися перші свідчення про існування спеціальних закладів для дітей репресованих батьків.

У 2002 р. побачив світ документальний збірник «Дети ГУЛАГа. 1918–1956» [5], який містив як документи особового походження – спогади дітей, які пройшли через систему ГУЛАГу, так офіційні державні документи – закони, підзаконні акти, матеріали діловодства тощо, що складала правову базу державної політики щодо дітей репресованих. Автори-упорядники вперше поставили питання про соціальне походження безпритульних дітей. Вони стверджують, що здебільшого — це були діти із знищених сімей. Їхні батьки або були розстріляні, або ув'язнені у табори, або загинули на фронтах громадянської війни чи під час голоду. Самі діти зазвичай відповідали, що «батьків не пам'ятають» або ті «загинули від голоду», або походять «з робітників чи селян». Життя їх швидко навчило, що непролетарське походження (дворяни, офіцери, чиновники, священники тощо) призводить до тюрми чи смерті. Дітей заарештованих відправляли до приймачів-розподільників, а звідти – до дитячих будинків та ясел Наркомату охорони здоров'я. Немовлят наказувалося направляти до таборів разом із матерями. До півторарічного віку їх мали утримувати у спеціальних табірних яслах й опісля відправляти до дитячих будинків. Молодших (віком від 1,5 до 3 років) — до спеціальних закладів (зокрема і ясел) системи Наркомату

здоров'я СРСР, старших (від 3 до 15 років) — влаштовували до дитячих будинків Наркомату освіти [2].

Упродовж 1937-1938 років, як зазначено в записці начальника адміністративно-господарського управління НКВД СРСР на ім'я наркома внутрішніх справ Лаврентія Берії від 29 січня 1939 року, на всій території Союзу було вилучено 25342 дітей, із них направлено до дитбудинків Наркоматів освіти та місцевих ясел 22427 осіб, передано під опіку і повернено матерям 2915 дітей [3].

Найстрашніше очікувало братів і сестер – їх розділяли за віком: малюків відправляли у дошкільні дитячі будинки, а старших дітей – у звичайні. Відразу по прибутті до «нової домівки» дітей голили та одягали на шії таблички з біографічними даними. Діти репресованих батьків розглядались як потенційні «вороги народу», вони потрапляли під жорстокий пресинг як співробітників закладу, так і однолітків. Основним методом виховання у таких закладах були фізичні покарання. У таких умовах в дітей страждала психіка, адже важко зберегти душевну рівновагу у подібному середовищі. Тому багато з них втікало з розподільників, дитячих будинків, жило на вулицях, жебракувало. Бували такі випадки, коли близькі родичі або сусіди просили залишити у них дітей заарештованих. Зазвичай працівники НКВД відповідали: «Дитина виховувалася в сім'ї ворогів народу, і ми зобов'язані її перевиховати» [3]. У серпні 1938-го вийшов наказ НКВД СРСР «Про порядок випуску та працевлаштування переростків, дітей репресованих батьків», який був адресований усім регіональним підрозділам внутрішніх справ і наркомам освіти. Дітей, які досягли 15-річного віку, наказували працевлаштовувати на підприємства місцевої промисловості, у радгоспи та МТС, а також до закладів системи фабрично-заводського навчання. Тим, хто навчався у 6-9 класах, дозволяли продовжити отримання освіти, залишившись у дитячих будинках. Як виняток – і старшим дітям, якщо вони навчалися «на відмінно» [2].

Дітям репресованих і далі було важко реалізувати себе у житті. Навіть набувши потрібних навичок та вмінь, можна було забути про кар'єрне зростання. На цих дітей навішували «ярлики», які заважали їм повноцінно жити, обмежували в реалізації їхніх можливостей. Тому деякі з таких молодих людей були змушені шукати кращої долі в еміграції.

Отже, каральна політика радянської тоталітарної системи була спрямована не лише проти професійних злочинців, а й проти людей, які не підтримували цей режим або ж просто були у цьому звинувачені, а також проти членів їхніх сімей, навіть дітей. Радянською владою були створені спеціальні заклади для такого контингенту дітей, в яких були не найкращі умови для життя та виховання. Після виходу з спеціалізованих закладів дітям «ворогів народу» було майже неможливо реалізувати себе у радянському суспільстві. Важливим та ще недостатньо дослідженим джерелом для вивчення даної проблематики є спогади учасників тих подій.

Список використаних джерел і літератури:

1. Вронська Т. В. Репресій проти родин «ворогів народу» в мемуарах представників української діаспори. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». 2015. Випуск 23 С. 266 – 273.
2. Упокорення страхом: Книжка Тамари Вронської про те, як СРСР перетворив усіх своїх громадян на заручників режиму життя: Інтерв'ю з автором [Електронний ресурс] URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/upokorennya-strahom>
3. Гуцула В. Доля дітей «ворогів народу» в СРСР. URL: <https://zbruc.eu/node/44121>.
4. Подкур Р. Становище дітей репресованих громадян в контексті політики державного терору (1937–1938 рр.). Історія України: маловідомі імена, події, факти: зб. ст. 2008. С. 137-152.
5. Дети ГУЛАГа. 1918–1956 / Под ред. акад. А. Н. Яковлева. М.: МФД, 2002. 631 с.

Ткач Олена

КОНЦЕПЦІ ПОХОДЖЕННЯ КРИМСЬКИХ КАРАЇМІВ

У доповіді характеризуються основні наукові теорії щодо походження кримських караїмів, нечисленної етноконфесійної групи, яка сформувалася у Криму й проблема етнічної ідентифікації якої остаточно не вирішена.

Ключові слова: караїм, етногенез, кримські караїми.

The report describes the main scientific theories concerning the origin of the Crimean Karaites, a small ethnic ethno-confessional group, which was formed in Crimea and the problem of ethnic identification which has not been finally resolved.

Keywords: Karaism, ethnogenesis, Crimean Karaite.

Сучасна наука термін «караїми» вживає у двох значеннях: для визначення прихильників однієї з течій іудаїзму – караїзму, і щодо представників конкретної етноконфесійної групи [9, 102], у якій співпадає етнічна та віросповідна назви.

«Караїми» в перекладі з староеврейської означає «ті, хто читає». Їхнє віровчення базується на Старому Заповіті. Караїми визнають лише Тору - перші 5 книг Біблії - і відмовляються від «усної» традиції - Талмуда. На їхню думку, Закон Божий досконалий і незмінний, він не потребує корекції, в ньому можна знайти все, що необхідно для праведного життя. Тому матеріал, що викладений в Талмуді, для караїмів не має сакрального значення.

Власне кримські караїми (самоназв. – «къарай») - це один з малих народів світу, чисельність якого постійно скорочується. В 1897 р. в Російській імперії нараховувалось 12894 караїми, а в 1914 р. їхня кількість